

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΣΥΣΤΗΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΥΠΟΙ ΣΥΜΒΙΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΑΥΤΩΝ

Α. Αἱ συμβιώσεις ἀνθρώπων

Οἱ ἄνθρωποι ἔζων καὶ ζοῦν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐξελίξεως, ὅπως εὐρίσκουν αἱ εἰδικαὶ ἔρευναι (1), εἰς διαφόρους τύπους συμβιώσεως. Οἱ τύποι αὐτοὶ εἶναι : τὸ κοινωνικὸν γένος (gens) ὡς ἡ πρώτη μορφή συμβιώσεως ἀνθρώπων, ὅταν παρουσιάσθῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον, ἔπειτα ἡ κοινωνικὴ φυλὴ (tribu, Stamm, Clan) καὶ τέλος ἡ πολιτεία. Ἡ τελευταία παρουσιάζεται μάλιστα ὑπὸ διαφόρους εἰδικωτέρας μορφάς : ὡς ἀριστοκρατία, ὡς μοναρχία, ὡς δημοκρατία, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῆς ὀργανώσεως ἢ τῶν λαμβανόντων μέρος ἐνεργὸν κατὰ τὴν ὀργάνωσιν, ἔφ' ὅσον δηλαδὴ ἡ ὀργάνωσις τοῦ κοινοῦ βίου (τῆς πολιτείας) γίνεται διὰ τῶν λεγομένων καλυτέρων (ἀρίστων) ἢ δι' ἐνὸς ὑπερσχύσαντος ἢ διὰ τοῦ ὅλου λαοῦ (τῆς πλειοψηφίας). Ὑπάρχουν δὲ ἐντὸς ὅλων τῶν τύπων συμβιώσεως ἀνθρώπων καὶ στενώτεραι συμβιώσεις π.χ. πρὸ πάντων ἡ οἰκογένεια (ὑπὸ διαφόρους μορφάς), ἀλλὰ καὶ διάφορα σωματεῖα καὶ ἄλλοι σύνδεσμοι (ἀνδρῶν, γυναικῶν, θρησκευτικοὶ κτλ.).

1. Πρὸβλ. τὸ βιβλίον μου : 'Ο κοινωνικὸς βίος τῶν ἀνθρώπων καὶ Soziologie. Untersuchung des menschlichen sozialen Lebens 3η ἐκδ. 1925.

Αἱ συμβιώσεις λοιπὸν (τῶν) ἀνθρώπων ὑπάρχουν μερικαὶ ἐκ φύσεως· αὐταὶ δὲ ἀλλάζουν κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου (¹) μορφὴν (τὸ κοινωνικὸν γένος ἔγινε κοινωνικὴ φυλή, αὐτὴ δὲ πολιτεία κτλ.). Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἄλλαι συμβιώσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναλόγως τῶν προθέσεων (τῶν) ἀνθρώπων (κόμματα, σωματεῖα, ἑταιρίαι κτλ., κτλ.). Αἱ συμβιώσεις αὐταὶ εἴτε φυσικαὶ εἴτε ἐπινοηθεῖσαι δὲν ἔχουν ὅμως τὸν χαρακτήρα καταστροφῆς, οἷοι δὴ ποτε εἶδους, τοῦ ἀτόμου, τῆς ἀτομικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε δὲ καὶ βασίζονται οὔτως εἰπεῖν εἰς διάφορα εἶδη ἀνθρώπων ἐκ φύσεως εἰδικευμένων (ὅπως αὐτὸ συμβαίνει, ὅπως τὰ φρανῆ, εἰς τὸν μελισσῶνα). Αἱ συμβιώσεις (τῶν) ἀνθρώπων εἶναι μόνον ὀργανώσεις, ἀδιάφορον πῶς γίνεται ἡ ὀργάνωσις, δηλαδή ἐὰν γίνεται δι' ἀτόμων (ἀνθρώπων) εἰς βαθμὸν τινα τελειότερων ἢ ὡς τελειότερων παρουσιαζομένων ἢ δι' ἑνὸς καὶ μόνου κτλ. εἶδὲ μὴ ὅλοι οἱ ἀνθρώποι ἔχουν εἰς βαθμὸν τινα ὅλας τὰς ἱκανότητας. Συμμορφώνεται βέβαια ὁ κοινὸς ἀνθρώπος πολὺ ἢ ὀλίγον μὲ τοὺς νόμους, τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, γενικῶς μὲ τὴν ὀργάνωσιν, ἡ ὁποία παρουσιάζεται ἐντὸς τῆς συμβιώσεως· ἀλλὰ δὲν χάνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν φυσικὴν του αὐτοτέλειαν, ἡ ὁποία εἶναι κοινὴ, εἰς βαθμὸν τινα, εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως. Εἶναι δὲ καὶ χαρακτηριστικὸν ὅτι νόμοι ὀργανώσεως, ἦθη καὶ ἔθιμα κτλ., μὲ μίαν λέξιν πᾶν ὅ,τι παρουσιάζεται, ὑπερισχύει καὶ διαδίδεται ἐντὸς τῆς συμβιώσεως (κοινωνίας) εἶναι ἔργον ἀτόμων, κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἴσως μόνον κατὰ βαθμὸν ἐξελίξεως διαφέρουν τῶν ἄλλων (²).

Διακρίνω λοιπὸν δύο κύρια χαρακτηριστικὰ ὄλων τῶν τύπων συμβιώσεως, πάσης συμβιώσεως ἀνθρώπων: τὴν ἀλληλεξάρτησιν καὶ τὴν ὀργάνωσιν.

1. Πρβλ. τὸ δεύτερον κεφάλαιον περὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἐξελίξεως.

2. Πρβλ. ἰδιαιτέρως τὴν πραγματείαν μου: "Ὁ κατ' ἰδίαν ἀνθρώπος καὶ ἡ κοινωνία εἰς τὸ Ἀρχεῖον Καλιτσουνάκη 1939 Ἰανουάριος καὶ Einzelmensch und Gesellschaft εἰς τὸ Kölner Vierteljahrshilfe für Soziologie 1925.

Ἡ ἀλληλεξάρτησις ἢ ἀμοιβαία ἐξάρτησις δὲν εἶναι ἐν πρώτοις ἀλληλεγγύη, ὅχι δὲ μόνον εἰς τὰς σημερινὰς πολιτείας (συμβιώσεις), ἀλλὰ καὶ κατ' ἀρχὰς ἀκόμη, ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ γένους. Φυσικῶς ἕκαστος προσπαθεῖ νὰ ζήσῃ διατηρῶν τὸν ἑαυτόν του. Τὸ πολὺ ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν ἴσως κοιναὶ καταναλώσεις ὡς ἐκ τῆς κοινῆς ἀποκτήσεως τῆς τροφῆς (ἀρχικῶς π.χ. διὰ τοῦ κοινοῦ κυνηγίου, τῆς κοινῆς ἀλιείας κτλ.). Ἀλληλεγγύη, μᾶλλον ἀλληλοβοήθεια ὑπῆρχεν εἰς βαθμὸν τινα καὶ ὑπάρχει ἀκόμη, ἐννοεῖται, ἐντὸς τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅλων τῶν μορφῶν ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἀνθρωπίνης συμβιώσεως. Τὸ νὰ γίνῃ ἡ ἀλληλεγγύη χαρακτηριστικὸν τῆς συμβιώσεως ἀνθρώπων εἶναι τὰς ἰδιαιτέρας (τῶν) ἀνθρώπων, ἡ ὁποία βέβαια καὶ καρποφορεῖ (μέριμνα δι' ἀνέργους, πτωχοκομεῖα, κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις κτλ.), ὡς συντροφισμὸς (σοσιαλισμὸς) δὲ καὶ κοινοβιοτισμὸς (κομμουνισμὸς) θὰ ἐπραγματοποιεῖτο καὶ τελείως, ἀλλὰ τότε θὰ μετεβάλλετο ταυτοχρόνως καὶ ἡ μορφή τῆς ὑφισταμένης φυσικῆς συμβιώσεως τελείως⁽¹⁾. Ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης συμβιώσεως ἕκαστος ἄνθρωπος τείνει ἐν πρώτοις νὰ συντηρήσῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ ἄλλου, ὑπάρχει ὁ λεγόμενος ἀνταγωνισμὸς, μᾶλλον ὅτι ὁ τυφλὸς ἀνταγωνισμὸς εἶναι γέννημα τοῦ ἀναπτυχθέντος οἰκονομικοῦ βίου καὶ δὲν ὑπῆρχε κατ' ἀρχὰς. Ἀλληλεξάρτησις ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι συμβιοῦν, εἶναι λοιπὸν ἐν πρώτοις ἡ φυσικὴ ἀνάγκη σὺν ὑπάρξεως μὲ ἄλλους καὶ δεύτερον ἕνεκα τοῦ ἀναπτυσσομένου καταμερισμοῦ ἐργασίας (ἀρχικῶς καὶ ἀλληλοβοηθείας εἰς τὰς ἐργασίας, τὸ κυνήγιον κτλ.) ἢ πρὸςφυγῆ εἰς ἄλλον.

Δεύτερον (κυρίως τὸ πρῶτον) χαρακτηριστικὸν κάθε ἀνθρωπίνης συμβιώσεως εἶναι ἡ ὀργάνωσις· κάθε εἶδος συμβιώσεως εἶναι ὀργανωμένον. Δὲν πρόκειται, ἐννοεῖται, περὶ τῆς ἰδίας ὀργανώσεως πάντοτε· ἡ πρώτη ἀνθρωπίνη ὁμὰς (συμβίωσις) δὲν

1. Πρὸς περὶ τοῦ φιλοσοφικῶς καλῶς ἐννοουμένου συντροφισμοῦ (σοσιαλισμοῦ) ἢ κομμουνισμοῦ (κοινοβιοτισμοῦ) τὸ βιβλίον μου Φιλοσοφία, γενικὴ ἀποψις τοῦ κόσμου ἢ κοσμοθεωρία.

ἦτο ὀργανωμένη ὅπως αἱ μετὰ ταῦτα συμβιώσεις κτλ., ἀλλὰ ὀργάνωσιν, ἀδιάφορον εἰς ποῖον βαθμὸν καὶ ποίου εἴδους καὶ πῶς παρουσιάζουν ὅλαι αἱ συμβιώσεις ἀνθρώπων, εἶναι ὀργανωμένοι ὅλαι. Ἡ δὲ ὀργάνωσις αὕτη ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ ἓνα ἰσχυρόν. Ὁ ἰσχυρὸς αὐτὸς ὑπάρχει μέσα εἰς κάθε ἀνθρωπίνην συμβίωσιν. Εἶναι ἀδιάφορον εἶναι ὁ ἰσχυρὸς αὐτὸς εἶναι ἓνας καὶ μόνος ἢ ἔχει καὶ ὁμοφρονοῦντας ἢ εἶναι καὶ πολλοὶ ὁμοῦ ἀπέναντι τῶν ἄλλων, οἱ ὅποιοι καὶ ὑποκύπτουν. Εἶναι δὲ ἐδῶ ἀδιάφορον καὶ τὸ εἶναι ἢ ὀργάνωσις, τὴν ὁποίαν ὁ ἰσχυρὸς ἀντιπροσωπεύει καὶ ἐπιτηρεῖ, εἶναι ἰδικόν του ἔργον ἢ ὄχι, θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ἰδιαιτέρως. Ἀρκεῖ πρὸς τὸ παρὸν ἢ ἐξακρίβωσις ὅτι ὡς κέντρον καὶ ἀντιπρόσωπος τῆς ὀργανώσεως ἀνθρωπίνων συμβιώσεων παρουσιάζεται (ὡς τύπος) ὁ ἰσχυρὸς.

B. Αἱ συμβιώσεις ζώων

Τὰ ὅσα ἐξέθηκα περὶ τῶν τύπων ἀνθρωπίνων συμβιώσεων παρουσιάζονται τὰ αὐτὰ καὶ εἰς τὰς συμβιώσεις ζώων, δηλαδὴ τυπικῶς ἢ ἀλληλεξάρτησις καὶ ὁ ἰσχυρὸς μετὰ τὴν ὀργάνωσιν.

Ἡ κυρία μορφή συμβιώσεως ζώων εἶναι ἡ λεγομένη ἀγέλη, ὑπάρχουν δὲ καὶ τὸ σμῆνος καὶ ὁ λεγόμενος σωρός. Εἰς μερικὰ εἶδη ζώων παρουσιάζεται καὶ ἡ οἰκογένεια, ἡ συμβίωσις ἄρρενος καὶ θήλεος καὶ ἡ διαρκῆς καὶ ἡ παροδική.

Ἡ ἀγέλη. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ πολλὰ ἄρρενα καὶ θήλεα εἰς ὁμάδα (εἰς συμβίωσιν) τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Ἡ συμβίωσις αὕτη εἶναι ἢ διαρκῆς ἢ παροδική. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ οἰκογενειῶν, αἱ ὅποια συνηνώθησαν εἰς μεγαλυτέραν συμβίωσιν, τὴν ἀγέλην. Οὔτε δὲ ἀνήκουν ὅλα τὰ θήλεα οὕτως εἰπεῖν εἰρηρικῶς εἰς ὅλα τὰ ἄρρενα· ἐπέρχεται ἑκάστοτε ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἄρρένων πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ θήλεος. Αἱ παροδικαὶ ἀγέλαι οὕτως ἢ ἄλλως συγκροτοῦνται καὶ διαλύονται κατὰ τὰς ἀνάγκας (π.χ. πρὸς ἐπίθεσιν κατ' ἄλλων ζώων), ὅπως π.χ. αἱ ἀγέλαι λύκων· τὰ τοιοῦτου εἴδους ζῶα συνήθως ζοῦν ὄχι εἰς συμβιώσεις, εἰς κοινωνίας μαζύ. Τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως τῶν διαρκῶν ἀγελῶν παρουσιάζονται πάντοτε καὶ εἰς τὰς παροδικὰς αὐτὰς ἀγέλας.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ κάθε ἀγέλης εἶναι λοιπὸν ἡ ἀλληλοβοήθεια πρὸς τὰ ἔξω, ἡ ἀλληλεξάρτησις, καὶ ἡ ὀργάνωσις.

Ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν ζῶων μιᾶς ἀγέλης ἔχει τὴν σημασίαν τῆς ἀσφαλείας πρὸς τὰ ἔξω, δηλαδὴ παρουσιάζεται εἰς περιστάσεις ἀναγκαίου συνασπισμοῦ πρὸς τὰ ἔξω. Τὸ πρᾶγμα νὰ νοηθῇ ὀρθῶς. Ἀλληλεξάρτησις τῶν ζῶων μιᾶς ἀγέλης δὲν εἶναι θυσία τοῦ ἑνὸς ζῴου χάριν τοῦ ἄλλου ἢ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὅλου, ὅπως συνήθως (δῆθεν τελεολογικῶς) λέγεται. Εἶναι βέβαια γεγονὸς, ὅτι τὰ ζῶα τῆς ἀγέλης, ὅταν γίνεται π. χ. ἐπίθεσις κατ' αὐτῶν δι' ἐχθρικῶν ζῴων, δὲν διασκορπίζονται ἀμέσως, δὲν προσπαθεῖ ἕκαστον νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του· ἕνα ἕκαστον πολεμεῖ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τ' ἄλλα καὶ πολλὰ ἔξ' αὐτῶν εὐρίσκουν ἐκεῖ τὸν θάνατον· ἄλλα εἶναι πρόληψις, ὅταν λέγεται ὅτι τὰ πεσόντα ζῶα ἐθυσιάσθησαν διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὅλου τῆς ἀγέλης τῶν γεγονόσων εἶναι μόνον ὅτι ἔπεσε τὸ ριποκινδυνότερον ζῶον, ἐνῶ τὰ δειλότερα καὶ δειλὰ κατὰ μὲν τὸν πόλεμον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὑπεχώρουν, εἰς τὸ τέλος δὲ τρέπονται εἰς φυγὴν. Ἡ ἀλληλεξάρτησις ἔχει λοιπὸν τὴν σημασίαν κυρίως τῆς τάσεως ἕκαστου ζῴου νὰ διατηρήσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπαρξίν καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἀποψιν τοῦ συνασπισμοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἶδὲ μὴ ὑφίσταται ἐντὸς τῆς ἀγέλης ἐκτὸς τοῦ ἀγῶνος πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ θήλεος, τὸν ὁποῖον ἀνέφερα καὶ ὁ ὁποῖος κυρίως καὶ κατ' οὐσίαν εἶναι ἀγὼν πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἀντιπάλου ἄρρενος, πάντοτε καὶ ὁ ἔμμεσος ἀγὼν πρὸς διατήρησιν, πρὸς ἀπόκτησιν τῆς τροφῆς. Εἶναι παράδειγμα χαρακτηριστικὸν ἢ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν τρώγει ἡ ὄρνιθα, πρὸς ζημίαν, ἐννοεῖται, τῶν συντροφῶν της. Τὸ ἴδιον δὲ συμβαίνει ἀκόμη καὶ μέσα εἰς τὴν συμβίωσιν (οὕτως εἶπεῖν οἰκογένειαν) ἄρρενος μὲ θῆλυ· εἶναι χαρακτηριστικὴ ἢ συμπεριφορὰ τοῦ πιθήκου ἀπέναντι τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων του, ὅταν πρόκειται περὶ (ἄς εἴπω) κατανομῆς τῆς τροφῆς. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ἡ ἐρωτικὴ λεπτότης, τὴν ὁποίαν παρατήρησα εἰς τὸν ζωολογικὸν κήπον, ὅτι δηλ. τὸ ἄρρεν (ἐπρόκειτο περὶ λέοντος), ἀφοῦ χορτάσῃ, προσφέρει τὸ ἐπίλοιπον (ἢ τεμάχιον) τῆς τροφῆς του εἰς τὸ θῆλυ,

μ' ὅλον ὅτι εἶχε καὶ αὐτὴ τὸ μερίδιόν της· δὲν ἀποκλείεται δὲ καὶ ἡ φροντίς καὶ τοῦ ἄρρενος καὶ θήλεος ἀπὸ κοινοῦ διὰ τὰ μικρὰ τέκνα των.

Ἡ ἀγέλη εἶναι λοιπὸν κατ' ἀνάγκην καὶ ὀργάνωσις καὶ μάλιστα ὀργάνωσις διὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ζώου, ἔστω καὶ ἐὰν ἡ ὀργάνωσις αὐτὴ εἶναι κυρίως ἐκδηλὸς κατὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ κατὰ τὰς μεταναστεύσεις τῶν ζώων. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις παρουσιάζεται ἀκριβῶς ὁ ἀρχηγός, ὁ ἰσχυρός, ὁ ὀργανώων. Αὐτός, ψυχικῶς καὶ σωματικῶς ὁ ἰσχυρότερος τῆς ομάδος, προχωρεῖ τώρα φανερὰ οὕτως εἰπεῖν εἰς τὸ μέσον καὶ ἀναλαμβάνει εἴτε χωρὶς ἀντίρρησης εἴτε μετὰ πάλιν κατὰ ἀντιπάλων τοῦ τὴν ἀρχηγίαν, ἐπιτυγχάνει, ὅπως λέγεται εἰς τὸ γνωστὸν σύγγραμμα *Brems Tierleben*, παρὰ τῶν ἄλλων ἀπεριόριστον ὑπακοὴν τιμωρῶν, ἀλλὰ καὶ βοηθῶν· δηλαδὴ ὁ ἰσχυρὸς αὐτὸς δὲν οἰκειοποιεῖται μόνον δικαιώματα ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὀδηγῶν ὅπου καὶ ὅπως αὐτὸς θέλει, ἀλλὰ ἀναλαμβάνει, οὕτως εἰπεῖν, καὶ καθήκοντα : προστατεύει, βοηθεῖ τ' ἀσθενέστερα καὶ νεαρὰ τῆς ἀγέλης του· αὐτὴ εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τοῦλάχιστον τοῦ ἀρχηγοῦ ἀγέλης ἀνθρωποπιθήκων εἰς τὰς μεταναστεύσεις της κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ *Darwin*. Ἄλλο σπουδαῖον παράδειγμα ἀρχηγίας καὶ ὑποταγῆς, δηλαδὴ ὀργανώσεως διὰ τοῦ ἰσχυροῦ, παρουσιάζει ὁ ὀρνιθῶν, ἐν τῇ φύσει, ἡ ἀγέλη ὀρνιθῶν· ἐδῶ εἶναι ἐκδηλὸν καὶ τὸ φαινόμενον κοινωνικῆς διαστρωματώσεως, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει πάντως καὶ εἰς τὰς ἀγέλας τῶν ἄλλων ζώων : ἦτοι ὅχι μόνον ἄρχει ὁ πετεινὸς τοῦ ὄλου, ἀλλὰ ἡ ἀγέλη διαιρεῖται καὶ εἰς στρώματα ἰσχύος, ὅπως αὐτὸ καταφαίνεται εἰς τὸν ὀρνιθῶνα, οὕτως εἰπεῖν, ὡς δικαίωμα τοῦ ἰσχυροῦ νὰ κολάπτῃ (νὰ κτυπᾷ μὲ τὸ ράμφος) ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὀλιγώτερου ἰσχυροῦ ζώου χωρὶς νὰ εὐρίσκη ἀντίστασιν⁽¹⁾.

Ὅταν ὀμιλῶ περὶ ἰσχυροῦ καὶ ἰσχυροτέρου ζώου ἐντὸς τῆς ἀγέλης, ἐννοεῖται ὅτι διακρίνω τὰ ζῶα ἀτομικῶς μόνον κατὰ

1. Πρβλ. Schjelderup - Ebbe, *Sozialpsychologie des Haushuhes* ἐκδοθὲν ὑπὸ *Katz* εἰς *Zeitschrift für Psychologie* τόμ. 28 1922.

τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τῶν ἰδιοτήτων των. Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ σμῆνος μελισσῶν καὶ εἰς τὸν σωρὸν μυρμηκῶν. Ἐντὸς τῆς ἀγέλης, ὅπως καὶ εἰς τὰς κοινωνίας ἀνθρώπων ἕκαστον ζῶον, ἕκαστος ἄνθρωπος ἔχει ὅλας τὰς φυσικὰς ἰδιότητας καὶ λειτουργίας τῶν ἄλλων. Μίαν τελείως ἄλλην κατάστασιν παρουσιάζουν τὸ σμῆνος καὶ ὁ σωρός.

Τὸ σμῆνος συνίσταται ἀπὸ μίαν βασίλισσαν, ἀπὸ ἐργάτιδας καὶ ἀπὸ κηφήνας. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ ἀτόμων ὅπως ἕκαστος ἄνθρωπος καὶ ἕκαστον ζῶον, διακρινόμενα μόνον, ὅπως εἶπα, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος τῶν ἰδιοτήτων των. Εἰς τὸ σμῆνος πρόκειται περὶ τριῶν εἰδῶν ὄντων μὲ ἄλλην φυσικὴν σύστασιν καὶ μὲ ἰδιαιτέραν φυσικὴν λειτουργίαν: ἡ βασίλισσα, μία καὶ μόνη εἰς ἕκαστον σμῆνος, εἶναι ἡ παραγωγικὴ λειτουργία, γεννᾷ ὠάρια, εἰδὲ μὴ τελείως ἀνίκανος διὰ πᾶσαν ἄλλην λειτουργίαν, δὲν εἶναι δὲ εἰς θέσιν οὔτε κἂν νὰ τρέφεται μόνη της· οἱ κηφήνες πάλιν εἶναι τὸ γονιμοποιῶν ὄργανον, ὑπάρχουν μόνον πρὸς γονιμοποίησιν τῆς βασιλίσσης, ὅταν παρουσιασθῇ εἰς αὐτὴν ἡ σκύζα, ἀνίκανοι τελείως διὰ πᾶσαν ἄλλην ἐνέργειαν· αἱ ἐργάτιδες τέλος εἶναι χωρὶς γένος, ἐργάζονται καὶ διατρέφουν τὸ ὄλον, ἐστερημέναι ἀπὸ τὴν φύσιν πάσης ἄλλης ὁρμῆς καὶ τάσεως. Νὰ μὴ θεωρηθῇ ὡς ζήτημα τὸ ὅτι πρὸς γονιμοποίησιν τῆς βασιλίσσης ἀπαιτεῖται ἓνα καὶ μόνον ἄρρεν καὶ ὅτι μῶλα ταῦτα ἐδῶ παρουσιάζονται πολλοὶ κηφήνες· τὸ τοιοῦτον ἂς θεωρηθῇ, ἂν θέλη κανεὶς, ὡς παίγνιον τῆς φύσεως, κοινωνιολογικῶς δὲν ἔχει σημασίαν· εἰς τὸν συναγωνισμὸν ἓνας κηφήν κατορθώνει καὶ γονιμοποιεῖ τὴν βασίλισσαν, εἶναι δὲ ἀξιόσημειωτον ὅτι μετὰ τὴν γονιμοποίησιν τῆς βασιλίσσης καταστρέφονται ὅλοι οἱ κηφήνες τοῦ σμήνου.

Ὀλίγον τι διάφορος εἶναι ἡ κατάστασις εἰς τὸν σωρὸν μυρμηκῶν. Ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης καὶ μελέτης ἔτυχεν ὁ σωρός τῶν τερμιτῶν, τῶν μικρῶν ἐκείνων λευκῶν λεγομένων μυρμηκῶν. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ κηφήνες, οὔτε δὲ καὶ συμβαίνει ἡ λεγομένη γαμήλιος πτῆσις τῆς βασιλίσσης τῶν μελισσῶν συνοδευομένης ἀπὸ τοὺς ἀνταγωνιζομένους κηφήνας. Ἡ βασίλισσα τοῦ σωροῦ τῶν τερμιτῶν, μεγαλόσωμος, ἔχει πλησίον της διαρ-

κῶς τὸ ἄρρεν, ἓνα καὶ μόνον, εὐρίσκεται ἀκίνητος καὶ κλεισμένη εἰς τὸ βάθος τῆς φωλεᾶς, ἀπλῆ παραγωγικὴ μηχανὴ οὕτως εἰπεῖν, τρεφομένη ἀπὸ τὰς ἐργάτιδας. Αἱ ἐργάτιδες, ἄνευ γένους, κυκλοφοροῦν ἐλευθέρως ἐντὸς τῆς φωλεᾶς μόνον μετὰ τὴν τάσιν καὶ φροντίδα νὰ διαθρέψουν τὴν βασίλισσαν, τὸ ἄρρεν, τὰς νύμφας καὶ τοὺς ἐπίσης ἄνευ γένους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἐπιτηροῦν τὴν τάσιν καὶ ὑπερασπίζουσι τὸν σωρὸν πρὸς τὰ ἔξω. Ἐδῶ ὑπάρχουσι καὶ αἰχμάλωτοι ἐργάτιδες καὶ στρατιῶται.

Τὸ σμήνος (ἢ κυψέλη) μελισσῶν καὶ ὁ σωρὸς μυρμηκῶν εἶναι λοιπὸν φανερώτατα ὡς ὅλον οὕτως εἰπεῖν τὸ σῶμα ἑνὸς ζώου (π.χ. τοῦ ἀνθρώπου) μετὰ ὅλας τὰς φυσικὰς του ἰδιότητας, διαλυθὲν ὅμως εἰς τὰς εἰδικὰς του ἐνεργείας, τῶν ὁποίων ἕκαστη, χωρικῶς πλέον μὴ συνέχουσα, ἀτομικευθεῖσα, μᾶλα ταῦτα συνδέεται μετὰ τὰς ἄλλας ὡς σμήνος ἢ ὡς σωρὸς εἰς μίαν ὑπαρξιν, εἰς ἓν ἄτομον. Ἀκριβῶς ὅλαι μαζὺ ἀποτελοῦν ἓνα καὶ μόνον ἄτομον, ἐνῶ νομίζει κανεὶς ἔξωτερικῶς ὅτι πρόκειται περὶ πολλῶν ἀτόμων· ὑπάρχουσι βέβαια καὶ ἰδιαίτερα ἄρρενα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν μεταβάλλει οὐσιαστικῶς τὸ πρᾶγμα· ἄλλως τε ἢ βασίλισσα γεννᾷ καὶ ἄνευ γονιμοποιήσεως δι' ἄρρενος.

Δηλαδή τὸ σμήνος καὶ ὁ σωρὸς μυρμηκῶν (π.χ. τῶν τερμιτῶν) δὲν εἶναι συμβιώσεις πολλῶν ἀτόμων ζώων (ἐντόμων), τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔχει ὅλας τὰς φυσικὰς λειτουργίας (διαθρεπτικὰς καὶ παραγωγικὰς), ἀλλὰ εἶναι ὁ βίος τῶν κυττάρων καὶ τῶν συστημάτων τῶν κυττάρων (διαθρεπτικὸν καὶ παραγωγικὸν σύστημα) εἰς τὰ πολυκύτταρα ἄτομα, εἰς τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὰ ζῶα, εἰς τὰ φυτά. Τὸ σμήνος καὶ ὁ σωρὸς εἶναι ἓνα ἕκαστον ἓνα καὶ μόνον πολυκύτταρον σῶμα, εἶναι συμβιώσεις ὅπως καὶ ἢ συμβιώσεις τῶν κυττάρων καὶ τῶν κυτταρικῶν συστημάτων εἰς τὸ σῶμα π.χ. ἑνὸς ἀνθρώπου ἢ ἑνὸς ζώου, ἢ ἑνὸς φυτοῦ. Καὶ ὅπως τὸ σῶμα π.χ. τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται ἀπὸ κύτταρα, τὰ ὅποια εἶναι ἀτομικευμένα μὲν ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λειτουργοῦν χωρισμένα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον συνίσταται καὶ τὸ σμήνος καὶ ὁ σωρὸς ἀπὸ κύτταρα (συστήματα) φαινομενικῶς χωρισμένα (βασίλισσα, ἐργάτιδες, κηφήνες), τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἔχουν

ζωὴν χωρισμένα, ἀποτελοῦν ἓνα καὶ μόνον σῶμα, τὸ σμῆνος, τὸν σωρόν. Καὶ πάλιν : εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου (ὡς παράδειγμα λαμβανόμενον) ἔχει ἕκαστον κυτταρικὸν σύστημα ἐκ φύσεως μίαν καὶ μόνην λειτουργίαν ἐντὸς τοῦ ὅλου διὰ τὸ ὅλον χωρὶς ἰδιαίτερον βίον, λειτουργεῖ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὰ ἄλλα χωρὶς συναγωνισμόν καὶ ἀνταγωνισμόν· τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τὸ σμῆνος καὶ εἰς τὸν σωρόν. Τὸ σμῆνος καὶ ὁ σωρὸς εἶναι λοιπὸν ὄργανισμοὶ ἥπως καὶ κάθε πολυκύτταρον σῶμα (ἄτομον).

Γ. Αἱ συμβιώσεις φυτῶν

Ἐὰν καὶ τὰ φυτά, τὰ ὁποῖα συμβιοῦν (δάση, λειμῶνες), εὐρίσκονται εἰς μίαν ὀργανωμένην σχέσιν, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἀπέκτησα ὅμως τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ὅσοι (καὶ βοτανικοὶ) εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἔχουν γενικῶς τὴν γνώμην ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐδῶ νὰ γίνεταί λόγος περὶ συμβιώσεως, ἢ ὁποῖα εἶναι ὀργανωμένη, βασίζονται ἐπὶ ὀρισμένης ἐννοίας ὀργανώσεως, ἀντικειμενικοὶ δὲ εἶναι μᾶλλον ὅσοι ἐρευνοῦν τὰς συμβιώσεις αὐτὰς ὡς κοινωνιολογίας (Pflanzensoziologie). Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποκλεισθῇ ἐκ τῶν προτέρων μία σχετικὴ ἐρευνα, ἢ ὁποῖα θὰ ἀφορᾷ τὸν βίον τῶν φυτῶν εἰς ομάδας.

Ἡ δυσκολία διὰ νὰ ἐξακριβωθῇ, εἰς καὶ αἱ φυτικάι ομάδες εἶναι ὀργανωμέναι, προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἐδῶ δὲν παρουσιάζεται φανερὰ π.χ. ἡ σχέσις τῶν ζῴων ἐντὸς μιᾶς ἀγέλης. Ἀποτελοῦν μὲν δένδρα ὁμοῦ (ἀδιάφορον ἐν πρώτοις εἰς μόνον τοῦ αὐτοῦ εἶδους π.χ. μόνον ἔλατα ἢ καὶ διαφόρων εἰδῶν π.χ. ἔλατα καὶ φρυγοὶ) δάση, ὑπάρχει δὲ καὶ ὁ λειμὼν ἀκόμη καὶ μὲ ποικιλίαν βοτάνων· ἀλλὰ πῶς νὰ ἐξακριβωθῇ ὅτι ἡ συνύπαρξις αὐτῆ εἶναι (ὀργανωμένη) συμβίωσις καὶ πῶς νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῆς. Ἄς ἴδωμεν.

Ἐν πρώτοις εἶναι ἀντικειμενικῶς γνωστὸν ὅτι εἰς τὴν ομάδα φυτῶν ἕκαστον φυτὸν εἶναι τέλειος ὄργανισμὸς μὲ ὅλας τὰς φυσικὰς ἰδιότητας καὶ λειτουργίας καὶ ὅτι μεταξὺ αὐτῶν γίνεται ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν διατήρησιν, ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγών, διὰ τὴν διατροφήν καὶ τὸν ἀτμοσφαιρικὸν ἀέρα. Ἐκτὸς τούτου ὅμως

ὁ βοτανικὸς γνωρίζει κάλλιστα ἐπίσης ὅτι π.χ. διὰ τῆς δασικῆς ζωῆς προφυλάσσεται κάπως τὸ ἄτομον πρὸς τὰ ἔξω, ὅτι προφυλάσσεται κατὰ καταιγίδων, ὅτι τινὰ βότανα ἔχουν ἀνάγκη μᾶλλον σκιᾶς, ἄλλα πάλιν ἡλίου. Ὡστε ὑπάρχουν δένδρα καὶ βότανα, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῶν, ἔστω καὶ ἐὰν μόνον εὐκολώτερα (ἐννοεῖται εἰς τὴν φύσιν), ὅταν ζοῦν ὁμοῦ εἰς ὁμάδας. Ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι ὁ χωρικὸς ἐκ πείρας δὲν φυτεύει εἰς τὴν αὐτὴν γῆν κατ' ἔτος τὸ αὐτὸ φυτὸν (ἐννοεῖται χωρὶς προσβοήθειαν)· δηλαδὴ διάφορα φυτὰ ἀντλοῦν ἀπὸ τὴν γῆν διαφόρους τροφάς, τῆς δὲ φυσικῆς αὐτῆς ἀνάγκης γίνεται ἴσως ἐκμετάλλευσις, ὅταν φυτὰ διαφόρων εἰδῶν ζοῦν ὁμαδικῶς, ζοῦν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χώρου. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὁμας ἀποτελεῖται καὶ μηχανικῶς οὕτως εἶπεῖν διὰ πτώσεως ἢ μεταφορᾶς (διὰ τοῦ ἀνέμου) τῆς σπορᾶς.

Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν τελείως ὅτι εἰς τὰ ὁμαδικῶς ζῶντα φυτὰ ὑπάρχει μία ἀλληλεξάρτησις, αὐτὸ τὸ ἕνα χαρακτηριστικὸν ὁμαδικοῦ βίου ἀνθρώπων καὶ ὁμαδικοῦ βίου ζῴων, συμβιώσεως ὀργανωμένης, μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν τὰ ἄτομα πρὸς τὰ ἔσω μὲν δίδουν καὶ λαμβάνουν πρὸς τὰ ἔξω δὲ ἀλληλοβοηθοῦνται. Ἀλλὰ καὶ ἕνα εἶδος ὀργανώσεως, ἔστω καὶ μόνον ἐξ ὑποθέσεως, δὲν ἀποκλείεται πάντως. Ἐς ληφθῆ μόνον ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰ δάση τὸ καλύτερα ἀνεπτυγμένον (τὸ ἰσχυρότερον) δένδρον καθορίζει κάπως τὴν στάσιν τῶν ἐπιλοίπων δένδρων, ἔστω καὶ μόνον πέριξ του.

Συμπερασματικῶς λοιπὸν καὶ ἐξ ὑποθέσεως δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀρνηθῆ κανεὶς μίαν οἰανδήποτε ὀργάνωσιν καὶ ἀλληλεξάρτησιν, ἀλληλοβοήθειαν τῶν ἀτόμων τοῦ δάσους καὶ τοῦ λειμῶνος. Θὰ ἐπανέλθω ἀργότερα εἰς τὸ ζήτημα διὰ νὰ καθορίσω ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ὀργανώσεως καὶ ἀλληλεξαρτήσεως τῶν ἀτόμων, τὰ ὁποῖα συμβιοῦν, ἀποτελοῦν ὁμάδας. Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ τονίσω πρὸς τὸ παρὸν τοῦτο : σφάλλουν, ὡς φαίνεται, οἱ κοινωνιολόγοι ζῴων (Tiersoziologie) καὶ φυτῶν (Pflanzensoziologie), οἱ ὁποῖοι κάπως ἐπιπολαίως ὀνομάζουν καὶ τὸ φαινόμενον, τὸ ὁποῖον λέγεται «παρασιτισμός», συμβίωσιν καὶ κοινωνίαν. Ὁ παρασιτισμὸς εἶναι τὸ φαινόμενον ὅτι τὸ

ζῷον ἢ τὸ φυτὸν καταλαμβάνεται, οὕτως εἶπεῖν, ὑπὸ ἄλλου ἢ ἄλλων ξένων ζῳῶν (μικροβίων), φυτῶν. Πρέπει ὅμως νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ζῆ κυρίως μόνον τὸ ἐπιπιπτον ζῷον ἢ φυτὸν (μικρόβιον), τὸ καταλαμβανόμενον φθίνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν κατ' ἰδίαν ἀνθρώπων ἐντὸς τῆς συμβιώσεως (κοινωνίας) ἢ τῶν ζῳῶν μιᾶς ἀγέλης ἢ τῶν δένδρων ἐνὸς δάσους· δὲν πρόκειται δὲ οὔτε καὶ περὶ τοῦ φαινομένου τῆς δουλείας μεταξὺ ἀνθρώπων ἢ μεταξὺ μυρμηκῶν (εἰς τοὺς τερμίτας)· κατὰ τὸν παρασιτισμὸν τὸ καταλαμβανόμενον ζῷον ἢ φυτὸν ζῆ κυρίως μόνον φαινομενικῶς, δηλαδὴ δὲν φρονεῖται ἀμέσως, ἐνῶ εἰς τὴν δουλείαν ζοῦν καὶ ἀναπτύσσονται ὄχι μόνον οἱ ἀποκτήσαντες τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ οἱ δοῦλοι, ἔστω καὶ ἐὰν μόνον χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ κυρίου των. Κατὰ τὸν παρασιτισμὸν τρώγει τὸ ἐπιτιθέμενον τὸ καταλαμβανόμενον, ἀεδιάφορον ἐὰν στιγμιαίως ὅπως ὁ λέων τὸ θυμὰ του ἢ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅπως τὰ ζῳα, τὰ ὁποῖα συναθροίζουν τροφὰς διὰ πολὺν καιρὸν (1). Ὁ παρασιτισμὸς δὲν εἶναι λοιπὸν συμβίωσις.

1. Π.χ. ὁ μυωξός. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι τὸ ζῷον αὐτὸ λέγεται εἰς τὴν γερμανικὴν Hamster, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ κοινὴ γλῶσσα ἐσχημάτισε τὸ ρῆμα hamstern (συναθροίζω πολλὰ τρόφιμα) καὶ τὸ οὐσιαστικὸν Hamster (μὲ μορφήν).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙΤΙΑ ΣΥΜΒΙΩΣΕΩΣ

Πολλά καὶ διάφορα ἐλέχθησαν περὶ τῆς αἰτίας ἢ τῶν αἰτιῶν, αἱ ὅποια παρήγαγον καὶ διατηροῦν τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν, τὰς συμβιώσεις ἀνθρώπων, τὰς συμβιώσεις ζώων καὶ τὰς συμβιώσεις φυτῶν. Δὲν θ' ἀναφέρω ἔδῳ, ἐννοεῖται, τὰς θεωρίας, αἱ ὅποια ἀφοροῦν εἰδικώτερον ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν συμβίωσιν. Ἐδῶ πρόκειται περὶ συμβιώσεως γενικῶς.

Ἐλέχθη λοιπὸν ὅτι ἡ συμβίωσις ζώων τοῦ αὐτοῦ εἴδους παρήχθη ἕνεκα τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν. Ἄλλ' ἡ θεωρία αὕτη, ἀδιάφορον ποῖα ὄντα ἐλάμβανε κυρίως ὑπ' ὄψιν, παραβλέπει ὅτι ὑποθέτει τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα ὡς ἀρχαιότερον τῆς γενέσεως συμβιώσεων, ὡσὰν νὰ λέγη: ἡ φύσις προέβλεψεν ὅτι θὰ ἐπέλθῃ ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαφόρων εἰδῶν καὶ τὰ παρήγαγεν εἰς συμβιώσεις. Ἄλλως τε ἔπρεπε ν' ἀποδειχθῆ ὅτι τὰ ὄντα, τὰ ὅποια τώρα συμβιοῦν, ἔζων κατ' ἀρχὰς μονήρη βίον. Παραβλέπει δὲ ἡ θεωρία αὕτη καὶ τοῦτο ὅτι ὑπάρχουν ἰσχυρότατα ζῶα, ὅπως π. χ. ὁ λέων, τὰ ὅποια ζοῦν εἰς οἰκογενείας, ἄρρεν καὶ θῆλυ ὁμοῦ, ἐνῶ ἄλλα σχετικῶς ἀδύνατα, π. χ. ἡ γαλῆ, ζοῦν βίον τελείως ἀτομικόν, βίον μονήρη. Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν (ἐννοεῖται ὁ μεταξὺ διαφόρων εἰδῶν) συντελεῖ ἴσως μόνον εἰς τὴν σύσφιγξιν τῶν ἀτόμων τῆς ομάδος ἐν καιρῷ κινδύνου, ὅπως πράγματι καὶ ἐνώνει συνήθως μονήρη βίον διάγοντα ἄτομα ἢ ἕνεκα κινδύνου (ὅπως π. χ. τοὺς ἀγρίους ὄνους εἰς παροδικὴν ομάδα, ἀγέλην, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν κατὰ ἐπιθέσεως ἀπὸ λέοντας) ἢ καὶ πρὸς ἐπίθεσιν κοινήν (ὅπως π. χ. σχηματίζεται ἀγέλη λύκων). Ἐννοεῖται ὅτι καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὑπῆρχε κάτι, τὸ ὅποιον

ἤδη συνέδεε, καὶ τώρα συνδέει καὶ φέρει ὁμοῦ τὰ ζῶα καὶ τοῦτο εἶναι τὸ συναίσθημα τοῦ εἴδους. Θὰ ἐπανέλθω ὁμως εἰς τὸ ζήτημα εἰδικῶς.

Ἐπάρχει καὶ ἡ θεωρία κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ὁμαδικὸς (ὠργανωμένος) βίος, ἡ συμβίωσις ἀνθρώπων, ἡ συμβίωσις ζώων καὶ ἡ συμβίωσις φυτῶν παρήχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν, ἀπὸ ψυχικὴν ἀνάγκην. Καὶ ἡ θεωρία αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ὀρθή : πρῶτον ἐκτὸς τῶν φυτῶν, τὰ ὁποῖα ζοῦν εἰς δάση καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί λόγος περὶ ψυχικῆς ἀνάγκης, ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τῆς ἐποχῆς τῆς σκύζης διάγουν τελείως μονήρη βίον· δεύτερον δὲ ἡ θεωρία ἐκείνη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ οὔτε καὶ εἰς τὰ ζῶα τὰ ὁποῖα συμβιοῦν οὔτε καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον : διατὶ ἄραγε ἠσθάνθησαν αὐτὰ καὶ μόνον αὐτὰ τὴν ψυχικὴν ἐκείνην ἀνάγκην τοῦ νὰ εἶναι μαζί ; Ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐφ' ὅσον ζοῦν εἰς ὀμάδας, τὴν ἠσθάνθησαν πάντως. Τὸ νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς ὅτι τὴν ἠσθάνθησαν ἐκ τῶν προτέρων, πρὶν νὰ γεννηθοῦν ἐντὸς μιᾶς ὀμάδος, θὰ ἦτο γελοία ὑπόθεσις, διότι ἐὰν ἡ φύσις τὰ παρήγαγε μὲ τοιαύτην ψυχικὴν ἀνάγκην, διατὶ δὲν ἔπραξε τοῦτο δι' ὅλα τὰ ζῶα ; ἐὰν δὲ παρουσιάσθη ἡ ψυχικὴ ἐκείνη ἀνάγκη μετὰ δοκιμὰς ἔστω καὶ ἐνὸς λεπτοῦ μονήρους βίου, τότε καταντᾷ ἀνεξήγητον (περίεργον) ὅτι τόσα καὶ τόσα μὴ ἰσχυρὰ ζῶα δὲν ὑπέστησαν τοιαύτας δοκιμὰς, διὰ νὰ παραχθῇ καὶ εἰς αὐτὰ ἡ ψυχικὴ ἐκείνη ἀνάγκη νὰ εἶναι πάντοτε μαζί. Δηλαδή κατὰ τὴν θεωρίαν περὶ ψυχικῆς ἀνάγκης ὡς παραγωγοῦ τῆς συμβιώσεως πρόκειται περὶ μιᾶς τελείως αὐθαιρέτου κατασκευῆς. Ἡ ὀρθὴ ἄποψις εἶναι : ἡ ψυχικὴ ἀνάγκη παρήχθη μέσα εἰς τὸν ὁμαδικὸν βίον, καὶ ἔγινεν ἔπειτα ἕνας συντελεστὴς πρὸς διατήρησιν τοῦ ἀπὸ κοινοῦ βίου· θὰ ἐπανέλθω καὶ εἰς τὸ ζήτημα.

Θὰ θελήσῃ κανεὶς ἴσως νὰ γενικοποιήσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Freud καὶ νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ συμβίωσις, ὁ κοινωνικὸς βίος εἶναι προῖον τῆς γενετησίου ὀρμῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ θεωρία αὕτη δὲν θὰ ἦτο ὀρθή, ἀφοῦ συμβαίνει ἱκανοποίησις τῆς ὀρμῆς αὐτῆς καὶ τελείως χωρὶς συμβίωσιν ἀκόμη καὶ μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων ζώων (σκύλων ἢ γαλῶν π. χ.)

Καὶ τὰ λοιπά. Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ εὔρη κανεὶς οὕτως εἶπεῖν ἓνα κοινὸν παρονομαστὴν δι' ὅλα τὰ φαινόμενα, δηλαδὴ ἐδῶ μίαν θεωρίαν, ἢ ὁποία νὰ ἰσχύη καὶ διὰ τὰς συμβιώσεις ἀνθρώπων καὶ διὰ τὰς συμβιώσεις ἄλλων ζῶων καὶ διὰ τὰ συμβιοῦντα φυτά. Ἀλλὰ ἀντικειμενικὴ παρατήρησις καταλήγει περίπου εἰς μίαν τοιαύτην κοινὴν καὶ ὁρθὴν θεωρίαν. Τὴν βάσιν ἀποτελεῖ τὸ συναίσθημα τοῦ εἴδους ἅπαντᾶ εἰς ὅλα τὰ ζῶα χωρὶς ἐξαιρέσεων εἰς τὰ κατώτατα καὶ τὰ ἀνώτατα. Οἱ σκώληκες ὅταν προσκόπτουν εἰς ξένα σώματα, ἀποσύρονται ἀμέσως καὶ ὁμοῦς ἀφίνει ἕκαστον αὐτῶν νὰ διέρχεται διὰ μέσου τοῦ σκώληκος τοῦ εἴδους, σχηματίζουν δὲ ὁμοῦ πολλὰ καὶ σωρὸν. Τὸ συναίσθημα τοῦ εἴδους ἐνεργεῖ καὶ κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν γενῶν πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς γενετησίου ὁρμῆς. Τὸ συναίσθημα τοῦ εἴδους πλησιάζει τὰ ζῶα εἰς διαφόρους περιστάσεις. Τὸ συναίσθημα τοῦ εἴδους κανονίζει τὰς σχέσεις μεταξὺ ἀνθρώπων γενικῶς, εἰδικώτερον δὲ ἐκδηλώνεται ὡς φυλὴ καὶ ἔθνος κτλ. Τὶ συμβαίνει λοιπὸν κατὰ τὴν συμβίωσιν, πῶς αὕτη παρήχθη; Πρόκειται, ἂν θέλῃ κανεὶς, περὶ μιᾶς ἰδιοτροπίας τῆς φύσεως. Ὑπάρχουν δὲ δύο εἰδῶν συμβιώσεις κατὰ τὴν γένεσιν των: ἡ ἰδιοτροπία τῆς φύσεως συνήνωσεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναισθήματος τοῦ εἴδους μερικὰ μὲν εἶδη ζῶων εἰς συμβιώσεις διὰ βίου, ἄλλα δὲ μόνον εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις ἢ ὅταν δίδεται ἀφορμὴ ἔξωθεν (κίνδυνος κλπ.) ἢ μόνον πρὸς ἱκανοποίησιν (κατὰ τὴν ἱκανοποίησιν) τῆς γενετησίου ὁρμῆς καὶ πάλιν ἢ διαρκῶς (οἰκογένεια) ἢ παροδικῶς. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι ὅλα τὰ ζῶα (τουλάχιστον τ' ἀνώτερα), γεννώμενα, εὐρίσκονται πλησίον ἢ τῶν γονέων των ἢ μόνον πλησίον τῆς μητρὸς καὶ τρέφονται ἀπὸ αὐτοῦς ἢ μόνον ἀπὸ τὴν μητέρα ἄλλα μερικὰ ἀπὸ τὰ ζῶα αὐτὰ εἰς ὠρισμένην ἡλικίαν χωρίζονται, ἄλλα ζῶα ὁμοῦς πάλιν, ἀδιάφορον ἔαν εὐρίσκονται μόνον πλησίον τῆς μητρὸς ἢ ὁποία τὰ τρέφει (π. χ. ἡ ἀγελάδα, ἢ αἶγα) ἢ εὐρίσκονται ἐντὸς οἰκογενείας (πρὸ πάντων ὁ ἀνθρώπος ἀλλὰ καὶ μερικὰ πιθηκοειδῆ), μένουν πλέον ἐντὸς τῆς ομάδος. Εἶπα ὅτι πρόκειται περὶ ἰδιοτροπίας τῆς φύ-

σ ε ω ς καὶ τίποτε περισσότερο. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι εἰς τὰ ζῶα τῆς ομάδος γίνεται ἡ συμβίωσις καὶ εἰς ψυχικὴν ἀνάγκην. Θὰ ἦτο ἄτοπον, εἶπα, νὰ νομίση κανεὶς ὅτι ἡ ψυχικὴ ἀνάγκη πρὸς συμβίωσιν ὑπῆρχε καὶ πρὸ τῆς συμβιώσεως, ὁρθὸν ὅμως θὰ εἶναι, ἐὰν καθορισθῇ τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς : ὅτι δηλαδή ἡ ψυχικὴ ἀνάγκη συμβιώσεως, ἀφοῦ παρήχθη ἐντὸς τῆς συμβιώσεως διὰ τῆς συμβιώσεως, μεταδίδεται κληρονομικῶς εἰς τὰ γεννώμενα τέκνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τούτου καὶ ἔχουν τὴν ψυχικὴν ἀνάγκην τῆς συμβιώσεως. Ἐπειτα δὲ συνδέει τὰ συμβιοῦντα ζῶα καὶ ὁ κίνδυνος πρὸς τὰ ἔξω, ἀφοῦ αὐτὸς καταρτίζει ομάδα καὶ εἰς εἶδη, τῶν ὁποίων τὰ ἄτομα κυρίως δὲν συμβιοῦν (π. χ. οἱ ἄγριοι ὄνοι παροδικῶς συνδεόμενοι εἰς ἀγέλην). Θὰ ἦτο δὲ δυνατόν ν' ἀναφέρω ἐδῶ ὡς ἀφορμὴν νὰ καταρτισθῇ συμβίωσις καὶ τὴν πεῖναν, ἡ ὁποία συναθροίζει π. χ. λύκους πρὸς κοινὴν ἐπίθεσιν, τὴν καταιγίδα, ἡ ὁποία δίδει ἀφορμὴν συναθροισμοῦ τῶν ζώων οὕτως εἰπεῖν ὑπὸ κοινὴν στέγην, τὴν παρουσίαν κοινῆς τροφῆς εἰς ἓνα τόπον, ἡ ὁποία γίνεται αἰτία καὶ συναθροίζονται πολλάκις ἀκόμη καὶ ζῶα διαφόρου εἴδους.

Ἐπιπλέον καὶ ζῶα διαφόρου εἴδους εἶναι δυνατόν νὰ συναθροισθοῦν, μάλιστα δὲ ν' ἀποτελέσουν καὶ κοινὴν ομάδα κτλ. εἶναι γεγονός τῆς ἐξελίξεως καὶ θὰ ἐπανέλθω εἰς τὸ ζήτημα. Ἐδῶ ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ζητήματος τῆς αἰτίας, ἡ ὁποία κατ' ἀρχάς, ἐκ φύσεως, παρήγαγε τὴν μορφήν τοῦ βίου, ἡ ὁποία λέγεται συμβίωσις (ὀμάς, κοινωνία), ἀπέδειξα δὲ ὅτι πρόκειται περὶ ἰδιοτροπίας τῆς φύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναισθηματός τοῦ εἴδους, εἰς τὸ ὁποῖον προσήλθον ἔπειτα τὰ ἄλλα αἰτία (κυρίως ἀφορμαί).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΜΕΤΑΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΥΜΒΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΑΥΤΩΝ

Ἄς σημειωθῆ ἔδῳ εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι θὰ ἦτο κάπως φανταστικὴ ὑπόθεσις, ἐὰν θὰ ἤθελα νὰ ὁμιλήσω καὶ περὶ ἐξελίξεως ἢ καὶ μόνον περὶ μεταβολῶν (ἐννοεῖται φυσικῶν) εἰς συμβιώσεις φυτῶν, εἰς τὴν σύστασιν καὶ τὸν ἀπαρτισμὸν δασῶν καὶ λειμῶνων. Τὸ αὐτὸ δὲ περίπου πρέπει νὰ λεχθῆ καὶ περὶ τοῦ σμήνου καὶ τοῦ σωροῦ· ἄλλο ζήτημα, ἐννοεῖται, ὅτι τὸ σμῆνος καὶ ὁ σωρός εἶναι κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἐξελίξεως παραλλαγαὶ ἄλλων ἀπλουστέρων μορφῶν. Ἐτὴν κοινωνιολογίαν ἐνδιαφέρει μόνον τὸ γεγονὸς ὅτι σμῆνος καὶ σωρός, ἀπαξ ποτε παραχθέντα, δὲν μετεβλήθησαν πλέον.

Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα μὲ τὰς συμβιώσεις, τὴν κοινωνικότητα τῶν ἄλλων ζῴων καὶ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ συμβιώσεις αὐταὶ μεταβάλλονται ἐν πρώτοις ἐσωτερικῶς: ὁ τύπος μένει, μεταβάλλεται ὅμως διαρκῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ τύπου. Ἰδοὺ τί θέλω νὰ εἶπω: ὁ τύπος εἶναι ὅτι ἡ ὀργάνωσις γίνεται διὰ τοῦ ἰσχυροῦ, τύπος δὲ εἶναι ἐπίσης ὅτι ἡ συμβίωσις εἶναι κατηρητισμένη ἀπὸ διαστρωματώσεις, οὕτως εἰπεῖν, ἰσχύος, ἀδιάφορον ἐὰν αὐταὶ εἶναι ἔκδηλοι ἢ ἀφανεῖς. Σπουδαῖον εἶναι ὅτι ὁ ἰσχυρὸς τῆς ἡμέρας δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ὁ διαρκῶς ἰσχυρὸς· ὅλοι οἱ ἰσχυροὶ ἀνατρέπονται καὶ εἶναι δυνατόν νὰ ἀνατραποῦν. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν συμβίωσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὴν ἀγέλην. Νὰ ληφθῆ δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦτο: ἡ ἀνατροπὴ αὐτῆ δὲν ἐπιφέρει εἰς τὴν ἀγέλην ἄλλας μεταβολάς· τὰ ζῶα ζοῦν κατὰ τὰ λοιπὰ τὸν βίον, ὅπως τὸν ἐκανόνισε κατὰ τὰ ἐπίλοιπα ἢ φύσις· ἀλλὰ ἡ συμβίωσις ἀνθρώπων λαμβάνει καὶ εἶναι δυνατόν

νά λάβη κατὰ τὴν ἀνατροπὴν διάφορον μορφήν καὶ διάφορον τρόπον βίου, ἔστω καὶ ἔαν μόνον πολὺ ἢ ὀλίγον. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦν βίον συνειδητόν, ἀδιάφορον ὅτι αὐτὸ παρουσιάζεται ἐκδήλως εἰς ἰδιαίτερα ἄνομα ἔαν λοιπὸν ὑπερισχύσουν τοιαῦτα πρόσωπα, ἰδοὺ τότε ὁργανώνεται ἡ κοινωνία κατὰ τὰς ἀντιλήψεις αὐτῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεταβάλλονται εἰς συμβιώσεις ἀνθρώπων ἥθη καὶ ἔθιμα, μεταβάλλονται οἱ θεσμοί, μεταβάλλεται τὸ δίκαιον, δηλ. ἡ διακανόνισις τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀτόμων κτλ. Αἱ δὲ μεταβολαὶ αὗται εἶναι συνεχεῖς, ἡ δὲ κοινωνιολογία τῶν ἀνθρώπων ἐξακριβώνει ὅτι μία τάσις (τῶν) ἀνθρώπων ἐξελίσσεται, ἡ τάσις «ὁ ἄνθρωπος νὰ λάβη ἀξίαν ἀνθρώπου» καὶ εἶναι δυνατόν νὰ εἴπη κανεὶς ὅτι, ἔαν ἡ τάσις αὕτη ἐπραγματοποιεῖτο ποτε τελείως θὰ ἔπαυεν ἐπὶ τέλος καὶ τὸ φυσικὸν γνῶρισμα πάσης φυσικῆς συμβιώσεως, ὅτι δηλαδὴ ἐντὸς αὐτῆς ὑφίσταται ὁ ανταγωνισμὸς πρὸς διατήρησιν τοῦ βίου ἐκάστου ἀτόμου διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἡ δὲ διαστρωμάτωσις τῆς συμβιώσεως θὰ ἐγένετο τότε ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀγέλην διὰ φυσικῆς ἐπιλογῆς μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὴν συμβίωσιν ἀνθρώπων θὰ ἐγκαθιδρύετο ἐξ ἑαυτῆς καὶ ἡ ἀλληλεγγύη τοῦ βίου, ἡ διὰ νὰ τὸ εἴπω κοινῶς, θὰ ἐξέλειπον πλοῦτος καὶ πενία τῶν συμβιούντων (1).

Αἱ συμβιώσεις καὶ ζῶων καὶ ἀνθρώπων μεταβάλλονται καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις των πρὸς τὰ ἔξω, ἀπέναντι ἄλλων εἰδῶν. Ἐπέρχεται διάσπασις τοῦ συναισθημάτος τοῦ εἴδους. Ἦδη ὅτι καὶ εἰς τὴν πρωτόγονον συμβίωσιν (τῶν) ἀνθρώπων, εἰς τὸ κοινωνικὸν γένος, προσελήφθησαν διὰ κλοπῆς ξένα τέκνα, εἶναι μία ἀρχὴ οὕτως εἰπεῖν τῆς διασπάσεως τοῦ συναισθημάτος τοῦ εἴδους εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἔπειτα δὲ εὗρισκει κανεὶς καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἰδέας ἀνθρώπος ἀνεξαιρέτως φυλῆς καὶ ἔθνους. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ζῶα ἡ παρουσία κοινῆς τροφῆς προξενεῖ πολλάκις τοιαύτην διάσπασιν: συναθροίζονται εἰς τὸν τόπον ἐκεῖ ζῶα διαφόρου εἴδους χωρὶς νὰ καταπολεμοῦνται· πλὴν τούτου ὑπάρχει καὶ ἡ φιλία ζῶων ἐκ φύσεως ἐχθρῶν (π.χ. σκύλου καὶ γάτας).

1. Πρβλ. τὸ βιβλίον μου: Φιλοσοφία, γενικὴ ἀποψις τοῦ κόσμου ἢ κοσμοθεωρία.

Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ζήτημα τῆς αἰτίας ἢ τῶν αἰτιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπέφεραν τὰς μεταβολὰς αὐτάς, τὰς μεταβολὰς εἰς τὴν συμβίωσιν τὴν ἀρχικὴν, τὴν φυσικὴν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συναισθήματος τοῦ εἴδους. Πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος, ἐν πρώτοις, πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τὸ γεγονὸς ὅτι αἱ μεταβολαί εἰς τὴν συμβίωσιν ἀνθρώπων ἀποτελοῦν, ἐὰν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐξαρτήσεις τῶν μεταγενεστέρων μεταβολῶν ἀπὸ τὰς προγενεστέρων, ἐξέλιξιν ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ὠρισμένης τάσεως γενικῶς ἀνθρωπιστικῆς⁽¹⁾. Εἰς τὴν συμβίωσιν τῶν ὑπολοίπων ζώων αἱ μεταβολαί οὔτε συνεχεῖς εἶναι οὔτε δὲ καὶ σπουδαῖαι. Ἐὰν λοιπὸν ληφθοῦν τὰ γεγονότα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν τότε τὰ αἷτια ὅλων τῶν μεταβολῶν παντὸς εἴδους συμβιώσεως εἶναι τόσον φανερά, ὥστε ἡ ἐξήγησις αὐτῶν ὅπως καὶ ἡ ἐξήγησις τῆς διαφορᾶς τῶν μεταβολῶν εἰς τὰς συμβιώσεις ἀνθρώπων καὶ τὰς συμβιώσεις ἄλλων ζώων δὲν παρέχει δυσκολίαν. Δηλαδή :

Ὁ βίος τῶν ζώων κανονίζεται ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ τοῦ ἐνστικτοῦ· τὰ δὲ ἐνστικτα δὲν μεταβάλλονται, τοῦλάχιστον δὲν μεταβάλλονται οὔσιωδῶς, δὲν ὑπάρχει δὲ καὶ καμμία ἀντίδρασις κατ' αὐτῶν εἰς τὰ ζῶα. Βέβαια συναθροίζουσι, ὅπως εἶπα, καταιγίδες πολλάκις ζῶα καὶ διαφοροῦ εἴδους εἰς ἀσφαλεστέρους τόπους, τὸ ἴδιον δὲ συμβαίνει καὶ ὅταν παρουσιασθῆ κοινὴ τροφή διὰ ζῶα διαφοροῦ εἴδους εἰς ἓνα τόπον, τὰ δὲ ζῶα αὐτὰ βασανίζονται ἀπὸ τὴν πείναν· ἐπῆλθε δὲ διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ συναυλισμὸς διαφορῶν εἰδῶν ζώων ἐκ φύσεως ἐπίσης ἐχθρῶν. Δὲν ἐπέχεται ὅμως εἰς ὅλας αὐτάς τὰς περιπτώσεις ριζικὴ ἀνατροπὴ εἰς τὰς σχέσεις τῶν εἰδῶν, οὔτε λοιπὸν καὶ ριζικὴ ἀνατροπὴ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς συμβιώσεως· τὸ συναίσθημα τῆς ἀσφαλείας, τῆς ἀνεκτικότητος, τῆς συυπαιθείας, τὸ ὁποῖον γεννᾶται εἰς τὰς περιπτώσεις ἐκείνας εἶναι πρῶτον μὲν παροδικόν, δεύτερον δὲ ἀφορᾷ τὸ πολὺ μόνον μερικὰ ἄτομα τοῦ εἴδους: ὁ σκύλος καὶ ἡ γάτα συμφιλιούνται ἐντὸς τῆς αὐτῆς αὐλῆς πολλάκις τελείως, ὥστε νὰ κοιμᾶται αὐτὴ

1. Πρβλ. ἀνωτέρω σελ. 74

εἰς τὸν κόλπον τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ συμφιλώσεως τοῦ εἴδους σκύλος καὶ τοῦ εἴδους γάτα.

Ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τὰς συμβιώσεις των. Βέβαια ἔχει καὶ ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐνστικτά του, ἀλλὰ πρῶτον μὲν γίνονται τὰ ἐνστικτα αὐτὰ εἰς τὸν ἄνθρωπον σ υ ν ε ι δ η τ ᾶ, προσέρχεται δὲ καὶ γενικῶς ἡ γ ν ῶ σ ι ς, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνον ὑπολογίζει τὶ συμφέρει καὶ τὶ ὄχι κτλ. ἀλλὰ καταλήγει καὶ εἰς ἰ δ ε ο λ ο γ ί α ν. Ἐπιληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὡς παράδειγμα σαφέστατον ἡ ἱκανοποίησις τοῦ ἐρωτικοῦ βίου, κυρίως τῆς γενετησίου ὁρμῆς : εἰς τὰ ζῶα εἶναι ἐκ φύσεως, δηλαδή διὰ τοῦ ἐνστίκτου διακανονισμένη, εἰς τὸν ἄνθρωπον λαμβάνει ὅλας τὰς δυνατὰς μορφάς : παροδική σύζευξις, διαρκής, ἰσόβιος σύζευξις ἐνὸς ἀνδρὸς μὲ πολλὰς γυναῖκας, μὲ μίαν γυναῖκα, σύζευξις ἐξ ὑπολογισμοῦ, σύζευξις ἐξ ἔρωτος κτλ.

Δηλαδή : τὸ ζῶον ζῆ εἰς ἐκάστην στιγμήν τοῦ βίου του σύμφωνα μὲ τὰ ὑπάρχοντα ἐνστικτά του, ὑπάρχει μαζὺ μὲ ἄλλα ἢ ζῆ βίον μονήρη (ἄγριον), προσέρχεται κατὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην περίστασιν πρὸς ἄλλα ζῶα τοῦ εἴδους του, ἱκανοποιεῖ τὴν πείναν καὶ τὴν σκύζαν του—ὅλα ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἄπαξ διὰ παντὸς διὰ τοῦ ἐνστίκτου προδιαγεγραμμένον τρόπον. Εἶναι λοιπὸν προδιαγεγραμμένη ἄπαξ διὰ παντὸς διὰ τοῦ ἐνστίκτου καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ὁργάνωσις τῆς συμβιώσεώς του, ἐὰν ὑφίσταται τοιαύτη καὶ ὅπως ὑφίσταται, ἀμεταβλήτως, διότι ἀμετάβλητα καὶ χωρὶς ἄλλην διευθύνουσαν ἀρχὴν εἶναι καὶ τὰ ἐνστικτά του. Ἀπεναντίας ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰς θέσιν διὰ τῆς διανοητικότητός του, τῆς συνειδήσεως τῶν συναισθημάτων του καὶ τῶν γεγονότων νὰ κατευθύνῃ τὰ ἐνστικτά του σύμφωνα μὲ τὰ συμφέροντά του, ἐπίσης σύμφωνα καὶ μὲ τὴν ἰδεολογίαν του καὶ ν' ἀπαιτήσῃ τοιαύτην ἢ τοιαύτην συμπεριφορὰν διὰ τὸν βίον του, νὰ μεταβάλῃ δὲ καὶ τὸ καθεστῶς τῆς συμβιώσεώς του μαζὺ μὲ ἄλλους, τῆς κοινωνίας του.

Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἔπρεπε λοιπὸν κατ' ἀνάγκην νὰ ἐξελιχθῆ καὶ ἐξελιχθῆ. Νὰ ληφθῆ δὲ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ

των. Ἡ διαφορὰ αὕτη δὲν εἶναι μόνον σωματική, ἀλλὰ καὶ πνευματική καὶ ψυχική (συναισθηματική) εἰς διαφόρους βαθμούς· διὰ τῶν διαφορῶν δὲ αὐτῶν ρυθμίζεται ἐκάστοτε καὶ ἡ ἄποψις τοῦ κάθε ἀνθρώπου περὶ ὑλικοῦ συμφέροντος, περὶ εὐτυχίας, περὶ τρόπου βίου κτλ. καὶ ἀναλόγως τῆς ὑπερισχνοῦσης ἀπόψεως δίδεται μορφή καὶ κατεύθυνσις εἰς τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς συμβιώσεως, εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διακανόνισιν τῶν σχέσεων τῶν ἀνθρώπων ἐντὸς τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν διακανόνισιν τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων κοινωνιῶν. Εἰς ἀγέλην ζῴων δὲν μεταβάλλεται τὸ ἐλάχιστον καὶ ὅταν ἀκόμη κατὰ τὸν ἀνταγωνισμόν ἀναλάβῃ ἄλλο ζῷον, συνήθως νεώτερον καὶ ἰσχυρότερον, τὴν ἀρχηγίαν, ἀκριβῶς διότι τὸ ἔνστικτον ἔχει μίαν καὶ μόνην ὠρισμένην κατεύθυνσιν· ἀπεναντίας κατὰ τὰς τῶν αὐτῶν μεταβολὰς τῆς κοινωνίας (συμβιώσεως) ἀνθρώπων ἐπέρχεται (εἶναι δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ) ἀναλόγως τῆς ἀπόψεως τοῦ ὑπερισχύσαντος περὶ ὑλικῶν συμφερόντων καὶ ἀναλόγως τῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀκόμη καὶ τελεία μεταβολὴ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Ὑπάρχει βέβαια καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἡ τάσις πρὸς συντήρησιν τοῦ παραδεδομένου, ἢτοι ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἔνστικτου, ἡ ὁποία ὑποβοηθεῖται καὶ διανοητικῶς ἀπὸ τὰ ὑλικά συμφέροντα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν νωθρότητα τῆς διανοήσεως. Ἀκριβῶς ὅμως ἡ διαφορὰ τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀπόψεις των (τὴν διανοητικότητα ὡς ἰδεολογίαν), θέτει καὶ ὅρια εἰς τὴν συντηρητικότητα αὐτὴν, ἀκόμη καὶ καταπατεῖ αὐτὴν (τὴν ἰσχὺν τοῦ ἔνστικτου) καὶ μεταβάλλει (καὶ εἶναι δυνατόν νὰ μεταβάλλῃ) τὴν συμβίωσιν αὐτῶν, δίδει δηλαδὴ εἰς τὰς μεταβολὰς τοῦ καθεστῶτος καὶ ἑλ η μ α τ τ ι κ ῆ ν κατεύθυνσιν.